



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Theologia Scholastica Secundum Viam Et Doctrinam D. Thomæ Aquinatis, Doctoris Angelici

In Celebri Archiepiscopali Benedictina Universitate Salisburgensi, methodo
& norma ibidem usitata publicè tradita, & in IV. Tomos digesta ; Qvorvm
Primvs Tractat De Deo Vno Et Trino, Deq[ue] Creatura Angelica ...

Mezger, Paul

Augustæ Vindelicorum, 1695

Disputatio XXXVI. De interpretatione, cessatione, & mutatiene legis
humanæ. ad q. 103.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74152](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74152)

bus agi oporteat: ergo subicitur jurisdictioni & legibus illius loci. Tertiò. Sequeretur, peregrinos esse omnino exleges, non enim obligantur proprii territorii legibus, ut ante dictum, nec legibus illius ad quod veniunt; ergo nullis: atqui hoc est contra rectam gubernationem. Quartò. Qui sentit commodum, debet etiam sentire onus, sed peregrini sentiunt commodum, in quantum sunt soluti propriis legibus; ergo etiam debent sentire onus, ut sint ligati legibus alienis. Quintò. Advenæ tenentur se conformare consuetudini & legibus loci in celebrandis contractibus: ergo & in cæteris.

Respondeo ad 1. Ibidem contineri consilium, non præceptum; vel esse accipienda verba in casu scandalii, quod supponere videtur Ambrosius, vel certè si commoratio fiat per notabilem partem anni. Ad 2. Resp. Ratione delicti à peregrino acquiri forum: at nos loquimur extracalium delicti. Ad 3. *nego sequelam*: nam inprimis obligatur legibus generalibus, & communibus suæ patriæ, secundò etiam particularibus & municipalibus, quando specialem reipubl. utilitatem, & pacificam exterorum cum incolis communicationem concernunt, e. g. ut solvant vectigalia, frumentum non extrahant, &c. tunc enim magistratus sub hac conditione peregrinis transitum videtur concedere, ut & ipsi leges pro boni communis conservatione introducat ob-

servent. Ad 4. Resp. illi axiomati locum esse, quando onus habet quandam connexionem cum commodo, sicuti beneficiarius merito sentit onus obligationis ad recitandas horas Canonicas, quia etiam sentit commodum beneficii; non autem cum onus & commodum sunt disparata, ut hic contingit. Ad 5. Resp. quòd etiam per contractum peregrinus fortiaur forum in loco, in quo contrahit, ideoque legibus loci subicitur *l. ff. de vii. ff. de civi.*

Dubium est secundò. An vagi, hoc est, quibus nullibi certam sedem, & domicilium habent, teneantur legibus illius loci, ad quem veniunt? Respondeo. Quamvis Lessius l. 4. de Just. c. 2. dub. 7. n. 49. Jo. Sanchi, Sairus, Layman tr. 4. c. 12. n. 6. ea, quæ de peregrinis diximus, probabiliter extendant etiam ad vagos, communior tamen & probabilior est sententia, vagos à peregrinis distinguentium, & legibus locorum ad quæ deveniunt, subicientium; cum enim sit recta gubernationi dissentaneum, ut aliquis nullis legibus particularibus sit adstrictus, ipsique alibi nullum habeant fixum domicilium, ideo solè præsentaneâ habitatione sibi domicilium comparant, ratione cujus præsentis loci legibus subiciuntur: quod etiam communis consulto comprobatur, quæ vagi puniri solent in loco, ubi comprehenduntur, etiam ratione delicti in alio territorio commissi.

DISPUTATIO XXXVI.

DE

Interpretatione, cessatione, & mutatione legis humanæ. ad q. 103.

HActenus vigorem legis inspeximus; nunc quibus modis temperari, aut omnino enervari & cessare possit, inquirimus: Legis quippe vigor & obligatio vel cessat universim, vel pro casu particulari. Universim cessat vel per cessationem cautæ finalis, vel per legis abrogationem, quæ rursus fit vel ab ipso Legislatore, vel à contraria consuetudine. Pro casu verò particulari vigor legis infringitur aut temperatur partim interpretatione & epikia, partim dispensatione. Nunc de singulis.

ARTICULUS I.

De cessatione & abrogatione legis.

SUMMARIA.

1. Leges humana mutabiles.
2. Finis legis alius extrinsecus, alius intrinsecus.
3. Potest cessare adequatè, vel inadquatè, contrariè, vel negativè.
4. Fine adequato legis cessante, cessat legis obligatio.
5. Non si cesset inadquatè.
6. Cessante fine legis negativè in particulari, non cessat legis obligatio.
7. Tollitur obligatio, sine cessante contrariè.
8. Quid abrogatio, derogatio?
9. Legislator potest abrogare legem.
10. Item Successor, vel Superior ipsius.

11. Non inferior, per se loquendo.
12. Abrogatio legis sine justa causa est valida, quamvis illicita.

§. I.

Cessatio legis intrinseca ex cessatione finis.
Cum res humana, circa quas lex humano occupatur, sint mutabiles, ipsas quoque legis mutationibus subjectas esse necesse est, præsertim dicatur Esther c. 16. ubi Artaxerxes seu Artabanus ita scribens introducit: Nec putare debetis, si diversa jubemus, ex animi nostri venire voluntate.

sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reip. pascit utilitas, ferre sententiam, &c. Hanc mutationem aliquando ab intrinseco fieri posse jam supra indicatum est. Fit ab intrinseco, cum definit finis intrinsecus & adæquata ratio legis, ut si lex incipiat fieri manifestè nociva, vel impeditiva majoris boni, vel ad finem intentum inutilis. Fit ab extrinseco, quando lex vel à Legislatore, vel à contraria consuetudine abrogatur.

2. Porro finis legis alius est intrinsecus, qui est honestas ipsius rei præceptæ; alius extrinsecus, qui est honestas à Legislatore intentæ, & distincta ab honestate materiæ præceptæ. Finis intrinsecus reperitur, quotiescunque lex cadit super actum alicujus virtutis; sic in lege jejunii finis intrinsecus est honestas temperantiæ, in lege Sacri audiendi, recitandi Breviarum, honestas Religionis. Finis extrinsecus est aliquando conjunctus cum fine intrinseco, ut in præmissis exemplis honestas actuum intenditur à Legislatore ad bonum commune, DEUM placandum, avertendas calamitates, &c. aliquando non est conjunctus, uti cum materiæ præcepta vel prohibita est actus indifferens, v. g. ingressus alicujus domus, gestatio armorum &c.

3. Rursus finis legis potest cessare adæquatè, vel inadæquatè, idque vel ex parte motivi, vel ex parte subjecti. Ex parte motivi cessat lex adæquatè, quando cessat tota ratio & causa, propter quam Legislator judicavit materiæ legis esse expeditentem bono publico. Cessat inadæquatè, si concurrentibus ad unum finem totalem pluribus particularibus motivis, unum quidem cesset, non tamen cessante altero. Ex parte subjecti, finis legis cessat adæquatè, quando ratio legis cessat pro tota communitate; inadæquatè, quando cessat tantum pro una vel altera parte, & persona communitatis in particulari. Tandem finis & ratio legis in casu particulari potest cessare, vel positivè & contrariè, vel negativè. Contrariè, quando propter mutationem circumstantiarum materiæ legis in casu particulari fit iniqua, impossibilis, vel nimis ardua & difficilis. Negativè cessat, quando ratio legis respectu particularis casus & personæ non militat. Quibus prænotatis sit

4. **CONCLUSIO PRIMA.** *Legis causâ finali adæquatâ universaliter cessante, sive sit intrinseca, sive extrinseca, cessat legis obligatio.* Ita D. Th. 1. 2. q. 103. a. 4. ad 3. Suar de LL. l. 6. c. 9. cum communi DD. Ratio est primò, Lex obligat, in quantum ejus materiæ judicatur expeditens & necessaria pro bono publico: sed cessante in universum causâ finali legis adæquatâ tam ex parte motivi, quam ex parte subjecti, materiæ præcepta jam non judicatur expeditens, vel necessaria pro bono publico: ergo tunc non amplius obligat.

Secundò à paritate voti: Cessante adæquatâ causâ voti cessat ejus obligatio; Unde si voto te obligasti ad abstinendum ingressu alicujus domus, ubi ex scemina ibidem commorante imminet periculum fornicationis, cessabit obligatio, si illa locum mutaverit: ergo idem dicendum de obligatione legis in casu quo cessat adæquatâ finis ipsius; nam sicut intentio voventis erat alligata ad evitacionem peccati, sic intentio

R. P. Mez. g. Theol. Schol. Tom. II.

Legislatoris erat adstricta ad utilitatem vel necessitatem boni publici; unde sicut in uno casu tollitur intentio voventis, sic in altero intentio Legislatoris.

Paret exemplis. Lex primitiva Ecclesiæ præcipiebat abstinere ab immolatis, sanguine, & suffocatis, cujus motivum erat, ut Judæi ab iis abhorrentes tantò faciliùs in fide & religione cum Gentilibus jungerentur. Quâ ratione successu temporis cessante, antiquata fuit illa lex abstinentiæ. Item: Lex prohibens commercia cum inquilinis alterius provinciæ, vel regni, ob intercedentes utrinque inimicitias & bella, expirat redintegratâ pace & amicitia &c.

Dixi tamen primò. *Causâ finali adæquatâ &c.* Nam si solum cesset particulare motivum, non ideo legis vigor obunditur. Ita Israëlita, quantumvis aliâ viâ fuissent ab originali peccato mandati, nihilominus tenebantur lege circumcissionis, quia finis ipsius non erat solum peccati originalis extinctio, & justificatio, sed etiam distinctio à Gentilibus.

Dixi secundò. *Fine legis sive intrinseco, sive extrinseco:* Nam finis intrinsecus legis non aliter cessat, nisi quando propter mutationem circumstantiarum illud sit illicitum, quod priùs erat honestum, & materiæ determinatæ virtutis: sed in hoc casu cessat legis obligatio: Ut primò reditio mutui, vel depositi est actus justitiæ jure naturæ debitus; si verò redundet in damnum boni communis, ut fieri potest tempore belli, si videlicet hosti Reipubl. reddas pecuniam debitam; tempore contagionis, si depositum ex loco infecto mittas ad non infectum, cessat intrinsecus finis legis, qui erat honestas justitiæ ut subordinata bono communi patriæ. Similiter jure naturæ teneris obedire Superiori legitimo: qui tamen si propter aliquod crimen v. g. lapsum in hæresin à suo supremo Principe, vel Summo Pontifice declaretur excidisse suo jure & dignitate, cessat intrinseca ratio & obligatio legis: ubi tamen non tam cessat obligatio legis, quam suspenditur pro certo casu determinato, ut cum Suare rectè advertit Reding n. 8. Finis verò extrinsecus legis tunc adæquatè definit, quando materiæ præcepta, quæ de se fuerat indifferens, fit inutilis ad finem à Legislatore intentum: quo casu non amplius comprehenditur sub intentione Legislatoris, quæ solum attingebat hanc materiæ, in quantum deserviebat ad finem intentum: ergo perditâ hæc extrinsecâ relatione non est amplius obligans, e. g. prohibetur tempore belli in vectio frumenti in alienam & hostilem provinciæ, quia cederet in detrimentum Reipubl., restitutâ pace cessat obligatio, si in vectio & venditio frumenti cedat in manifestam utilitatem Reipubl.

CONCLUSIO SECUNDA. *Si finis legis in particulari cesset solum negativè, non cessat legis obligatio.* Ita Salmantic. cit. Reding. n. 12. juxta doctrinam D. Th. 2. 2. q. 154. a. 2. & 3. & tenent Sotus, Salas, Layman tr. 4. c. 21. aliique plurimi contra Granad. Henriq. Dianam & plures alios.

Ratio est: Remanente fine legis in communi, non tollitur adæquata ratio legis in particulari: sed quando ratio legis non militat pro aliquo casu particulari, non ideo tollitur adæquata ratio legis

Tt

legis

legis in communi: ergo neque tunc tollitur adæquata ratio legis in particulari; & consequenter non tollitur obligatio. E. g. sit lex, quæ prohibet noctu arma ferre, finis ipsius non est evitatio cuiuslibet rixæ in particulari, sed periculum rixarum & tumultuum, qui ex gestatione nocturna armorum evenire solent; lex quippe per se respicit bonum commune omnium, non singulorum; unde tamen in particulari casu ex gestatione armorum non foret periculum rixæ, non ideo cessat periculum in communi, quod adæquatè intenditur. Ideo & simplex fornicatio semper est lethale peccatum propter damnum prolis, quia licet in aliquo casu particulari educationi prolis satis provideri possit, communiter tamen non providetur, neque ex hoc evitatur periculum damni in communi: lex autem non respicit casus particulares, sed ea quæ communiter contingunt. l. iura. ff. de legibus.

7. Dixi, si finis cesset negativè; nam si cesset positivè, seu contrariè, certum est, respectu personæ etiam particularis cessare legem: non enim aliter cessat finis legis contrariè & positivè, nisi cum materia & objectum legis propter mutationem circumstantiarum sit illicitum, impossibile, aut nimis difficile; unde si hoc fiat respectu totius communitatis vel majoris partis, lex generaliter cessabit; si respectu unius, vel alterius membri tantum, cessabit particulariter.

§. II.

Cessatio legis extrinseca per abrogationem.

8. **L**ex potest cessare vel in totum, vel quoad partem. Si in totum enervatur vis legis & obligatio, dicitur abrogatio; si quoad partem, dicitur derogatio; arg. l. 102. ff. de V. S. Unde quæ de abrogatione dicimus, proportionaliter intelligenda sunt etiam de derogatione; de qua quaeritur primò, quisnam legem abrogare possit? Secundò, An non tantum ad licitam, sed etiam ad validam legis abrogationem requiratur iusta causa abrogandi?

9. **CONCLUSIO PRIMA.** *Legem potest abrogare Legislator, ejusq. in officio Successor, vel in jurisdictione Superior.*

Ratio i. p. est primò, quia omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur c. 1. de R. l. sed obligatio legis nascitur ex voluntate Legislatoris: ergo sublata voluntate obligandi ex parte Legislatoris etiam cessat obligatio legis. Secundò, Contingit, ut mutatis reum, temporumque circumstantiis lex non am-

plius appareat utilis, aut conveniens bono communi, quæ antea talis videbatur; ergo necessarium est, ut in Republica detur auctoritas, quæ per ejusmodi legum mutationem bono communi possit prospicere.

Dices: Hoc ipso, quòd lex fiat inutilis, aut nociva, per seipsum ab intrinseco desinit; ergo non opus est auctoritate extrinseca abrogationis.

Resp. Antecedens esse verum, quando legis nocivitas, vel inutilitas est manifesta, ut quilibet de illa judicare, seque sine auctoritate accessu legis obligationi subducere possit; quia tamen non semper legis inutilitas ita est manifesta, sæpe etiam ratio commerciorum & contractuum non permittit, ut sine Superioris auctoritate quilibet possit jugum legis excutere, veluti patet in legibus monetæ valorem concernentibus, propterea Principis quoque auctoritas accedat oportet.

Ratio secundæ & tertie partis est: quia voluntas successoris aequivalens in jurisdictione voluntati antecessoris: voluntas verò superioris etiam prævalet: unde quod in jurisdictione licet antecessori, vel inferiori, etiam fas est successoris, vel superiori. Ex quo pariter

Colliges: Inferiorem non posse abrogare legem superioris, eò quòd voluntas inferioris nullum habeat jus & eminentiam supra voluntatem superioris; nisi fortè ex privilegio, vel præscripta consuetudine: de quibus infra arg. c. 4. dist. 21. c. 16. de major. & obed.

CONCLUSIO SECUNDA. *Abrogatio legis à superiore ordinario sine iusta causa est quidem illicita, sed tamen valida: ab inferiore Legislatorum facta est etiam invalida.*

Ratio i. p. est: Legislator peccat agendo contra exigentiam boni publici: sed mutare & abrogare leges sine rationabili causa, est contra exigentiam boni publici; aut enim lex abrogata fuit utilis, aut inutilis Reipublice; si inutilis, jam erat rationabilis causa abrogandi; si utilis, ergo sine rationabili causa illam abrogans agit contra rationem statûs & boni publici. Ratio i. p. est: quia sublata adæquatà causâ, à qua effectus dependet tam in fieri, quam conservari, tollitur etiam ipse effectus: atqui obligatio legis dependet à voluntate Legislatoris, tanquam causâ adæquatâ: ergo sublata hac voluntate peribit obligatio legis; & consequenter abrogatio erit valida.

Cæterum, quia leges etiam in totum abrogantur per præscriptam consuetudinem, ideo sit

ARTICULUS II.

De consuetudine.

S U M M A R I A.

1. Consuetudo alia facti, alia juris.
2. Consuetudo dividitur in secundum legem, præter legem, contra legem.
3. Potest introduci consuetudo habens vim legis.
4. Primò requiritur actuum frequentia.
5. Secundò voluntas inducendi obligationem.
6. Tertio tacitus consensus Superioris.
7. Hinc nulla datur consuetudo contra immunitatem Ecclesiasticam.
8. Consensus Principis alius personalis, alius legitimus.
9. Quarto requiritur notabilis temporis duratio.
10. Quinto.

10. *Quinid. De consuetudo sit rationabilis.*
11. *Lex abrogatur per consuetudinem.*
12. *Obijicitur irrationabilitas actuum contra legem obligantem.*
13. *Sententia docens consuetudinem introduci per alium formaliter peccaminosus rejicitur.*
14. *Argumenta contraria solvuntur.*

§. I.

Requisita ad introducendam consuetudinem.

1. **N**otandum, Consuetudinem dividi primò in consuetudinem facti & juris. Illa ex D. Th. in 3. d. 23. q. 1. a. 4. est frequentia operandi liberè eodem modo. Ita, quæ ex præcedenti oritur, definitur ab Hsidoro in c. consuetudo 5. dist. 1. jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex. Quæ tamen definitio cum neque diuturnitatem & tacitum populi consensum, potissima consuetudinis requisita, explicet, neque consuetudini contra legem conveniat, relictus alii ex §. sine scripto. 9. Instir. de jure nat. gent. & civ. & l. de quibus. ff. de legibus definiunt consuetudinem, quod sit jus diuturnis moribus, & tacito populi consensu introductum. Solet etiam appellari jus non scriptum; non, quasi omne aliud in scripturam necessariò redigatur, sed quis omne aliud jus legale Magistratus potestatem legislativam habentis expressâ sanctione statuitur.

2. Dividitur præterea consuetudo in consuetudinem secundum legem, præter legem, & contra legem. Ubi rursus consuetudo secundum legem minus proprie pro consuetudine facti, non juris accipitur; cum non significet jus novum moribus introductum, sed solum observantiam & executionem legis scriptæ; habet tamen & ipsa suos effectus & vires, tum ut legem obscuriorem declarat, unde optima legum interpretes appellatur: tum ut illam firmiorem, & à contraria consuetudine securiorem efficiat, quo sensu Gratianus dixit, *leges firmari, cum moribus utentium comprobantur.* c. in istis. 3. dist. 4. consuetudo præter & contra legem majoris sunt efficaciz, de quibus sit

3. **CONCLUSIO.** *Potest in communitate introduci consuetudo, quæ habeat vim legis.* S. D. q. 97. a. 3. Suar. l. 7. c. 14. aliique omnes. Constat primò ex l. de quibus & seqq. ff. de legibus. §. sive scripto. Instir. de jure naturali. Et secundò ratione expressâ l. cit. de quibus. Potest communitas per mutuum consensum majoris partis, & ipsius Principis sese obligare ad aliquid observandum: sed ille consensus populi potest sufficienter moribus & factis declarari, sicut & consensus Principis per taciturnitatem ipsius: ergo potest propriis factis & moribus communitas aliquid jus & obligationem inducere. Cæterùm ad novæ legis & juris consuetudinarii introductionem quinque conditiones sunt requisitæ.

4. Requiritur primò actuum frequentia publica, libera, non interrupta. Frequentia ex l. 1. c. que sit longa consuetudo. Nam consuetudo vocatur, quòd in communi sit usu. c. 5. dist. 1. sed unus actus non probat communem usum. Quotnam verò actus ad introducendam consuetudinem requirantur, nec jura determinant, nec facile determi-

R. P. Mezger, Theol. Schol. Tom. II.

nari potest. Tanta saltem frequentia requiritur, quanta ad manifestandum firmum populi consensum prudentum judiciorum sufficit. Publica requiritur, nam jus consuetudinarium cum aliâ promulgatione non egeat, per actus notorios publicæ & communis regulæ rationem fortiri debet. Libera sit oportet, quia communem & tacitum populi consensum indicat: unde etiam actus vi vel gravi metu extorti, probabiliter ad inducendam consuetudinem non sufficiunt, licet enim tales actus non sint simpliciter involuntarii, non tamen videntur sufficere ad significandum liberum populi consensum, & animum inducendi jus legale, cum ipsa populi renitentia potius significet animum faciendi oppositum. Non interrupta sit necesse est, ut nempe communitas offerente se occasione semper operetur eodem modo, aliàs legitimè præscribi aut uniformem, stabilemque populi consensum significare non poterit, si vel tota communitas, vel major pars ipsius actum contrarium interponat.

Requiritur secundò in frequentatione actuum [quo nomine etiam comprehendimus omissiones] saltem interpretativa voluntas inducendi jus vel obligationem. Suar. l. 7. c. 14. Layman cit. c. 24. ubi distinguendum est inter consuetudinem, quæ tendit ad liberandum, & quæ tendit ad obligandum. Consuetudo tendens ad liberandum à legis obligatione inducitur per omissiones, vel actus legi contrarios, & in iis requiritur voluntas abrogandi obligationem legis, seu inducendi jus contra legem. Consuetudo tendens ad obligandum, seu inducendum novum jus præter legem, requirit voluntatem obligandi, & includit tacitum judicium populi existimantis, talem obligationem esse sibi convenientem. Actus enim agentium non operantur ultra intentionem eorum, c. fin. de præbend. Unde ut jus, vel obligatio inducatur, etiam intentio saltem implicita & interpretativa requiritur. Quæ de causa multi actus publicè frequentari, nullam tamen legis necessitatem inducunt, quia ex mera devotione peraguntur: ut Salutatio Angelica ad ternum campanæ pulsum, aspersio aquæ benedictæ in ingressu Ecclesiæ, &c. Signa aliqua obligationis intentæ, vel inducæ tradit Suarez cit. Si res ex se difficilis nihilominus à plerisque è communitate servetur, si sit bono communi valde expediens: si populus malè sentiat de contrariis agentibus: si Superiores in transgressores severius animadvertant, &c. In dubio tamen, an consuetudo ex animo se obligandi sit introducta, pro devotione & gratuito affectu potius præsumendum erit: non enim lex præsumitur, nisi probeatur, & nisi manifestè constet, nemo præsumitur sibi ipsi velle onus imponere. Palaus, Suarez, Salmanticensis, aliique communiter.

Requiritur tertio: Tacitus saltem consensus illius magistratus, penes quem est potestas ferendi leges, si illa non sit penes communitatem: ex l. de quibus. l. sed & ea. ff. de legibus & tradit D. Th. q. 97. a. 3. ad 3 & DD. commun. Ratio est: quia æquè jus non scriptum, quàm scriptum à potestate legislativa descendit: ergo, si ista non est penes communitatem sed magistratum, illius quoque autoritas interponi debet: sed hoc fit

T t 2

per

per consensum saltem tacitum, qualis est tolerantia Principis, cum facile posset consuetudinem impedire, eive resistere: ergo.

7. Hinc infero cum Salmanticensibus, nullam posse dari consuetudinem, quæ adversus immunitatem Ecclesiasticam prævaleat, tametsi sit immemorialis; siquidem Summus Pontifex quotannis in Bulla Cœnæ ejusmodi consuetudinem seu corruptelam damnat, & improbat. Neque refert, quòd Summus Pontif. sciat, in multis locis contrarium praticari; nam multa, quæ per patientiam tolerantur (ut evitentur majora mala) non hoc ipso comprobantur, præsertim dum contraria protestatio singulis annis renovatur, per c. cum jam dudum. de præbendis. c. denique, dist. 4.

8. Porro prædictus consensus Principis, sive magistratus dividitur in *personalem*, & *legalem* seu *generalem*. *Personalis* est, qui provenit à persona Principis, consuetudinis notitiam in specie habentis, eamque vel expresse vel tacite applicantis. *Legalis* seu *generalis* est consensus in jure communi generaliter expressus pro omni consuetudine legitime introducta: qualis à Superiore Ecclesiastico habetur in c. finali, de consuetud. & à Civili in l. de quibus. ff. de legibus dicente: *Reclissimè etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per de consuetudinem abrogentur*. Prior consensus adeoque & specifica notitia consuetudinis requiritur, quando nondum adest tempus ad præscribendum sufficiens: tunc enim ad inducendum jus aliunde robur habere non potest. *Legalis* verò consensus ad consuetudinem tam præter, quam contra legem sufficit, quando expletus est temporis lapsus ad præscriptionem requisitus; cum jura plus non requirant, quam ut consuetudo sit rationalis, & legitime præscripta. Unde

9. Requiritur quartò notabilis temporis diurnitas: sed quanta illa? Variant Authores. Et quidem si consuetudo introducatur sciente & connivente Principe, verisimile est juxta prius dicta, minorem temporis tractum, & illum quidem sufficere, ex quo prudenter colligi potest, Principem in novi juris introductionem, vel propriæ legis abrogationem consentire. Verùm quia & hoc nimis incertum est, ideo regulariter ad consuetudinem tam præter, quam contra legem requiritur decennium; Nam jura ad introductionem consuetudinis requirunt longum tempus: sed eadem jura continuatum decennium reputant longum tempus. l. ult. C. de præscript. §. i. instit. de usucapion. Ergo illud regulariter ad consuetudinem requiritur. Quia tamen adversus Ecclesiam non nisi post quadraginta annos præscribitur, c. de quarta. c. ad aures. de præscript. ideo ad inducendam consuetudinem adversus leges Ecclesiasticas quadraginta annos requirunt Layman tr. 4. c. 24. n. 5. Suar. l. 6. c. 8. Alii verò non minus probabiliter cum Haunoldo etiam ad consuetudinem præscribendam contra leges Canonicas decennium sufficere affirmant; tum quia consuetudinis præscriptio non est rigorosè sed tantùm quasi præscriptio; tum quia consuetudo contra legem Ecclesiasticam

non infert aliquod damnum in bona & dominia Ecclesiæ, cui præcavendo longius tempus ad præscribendum contra Ecclesiam jura requirunt.

Requiritur quintò. Ut consuetudo sit rationalis per c. ult. de consuetud. ibi; *licet longæ consuetudinis non sit vilis auctoritas; non tamen est usque adeò valitura, ut juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationalis, & legitime sit præscripta*. Cum enim consuetudo vim legis à potestate legislativa accipiat; ideo licet ista ad actum leges ferendi prudens & rationale iudicium supponit, sic etiam consuetudo requirit. Nec tamen, ut consuetudo sit rationalis, oportet, ut semper positive conferat ad boni communis utilitatem [quod est esse rationabilem positive] sed sufficit, si publicæ utilitati non adversetur, [quod est esse rationabilem negative] ut observat P. Engel l. 1. t. 4. §. 4. neque juri Divino & naturali repugnet, neque sit jure Canonico reprobata; nam si lex ipsa obstat consuetudini inducendæ, eamque corruptelam esse declarat, veluti in c. quod super his, de consanguinit. & affinit. non poterit præsumi consensus legis Principis, ut tradit Aug. à V. M. disp. 5. q. 10. quamvis clausulæ reprobatiæ consuetudinis tam in præteritum, quam in futurum e. g. *nullà impofterum valitur à consuetudine, non impediunt, quò minus variatis circumstantiis ex nova rationabili causa consuetudo legi contraria introduci possit; cum illa ipsa clausulæ juris humani & positivi efficaciam, contra quam rationalis consuetudo admittitur, non excedant: veluti cum Panormit. tradunt P. Engel l. c. n. 15. & Reverendiss. D. Rup. Kimpfler parte 4. §. 1. n. 4. in Thel. de consuetud.*

§. II.

Quomodo possit introduci consuetudo contra legem?

EX præmissis facile deducitur, posse legem abrogari per consuetudinem: nam potest hoc abrogari per consensum & voluntatem legislatoris: sed consuetudo contra legem habet efficaciam ex incluso consensu & voluntate legislatoris: ergo potest legem contrariam abrogare, dummodo habeat requisita primùm expolita.

Verùm hic non levis difficultas insurgit: Nam ut introducatur consuetudo juris debet esse rationalis: sed contra legem sub peccato obligatam consuetudo non potest esse rationalis; et actibus quippe peccaminosis & contra legem, adeoque & rectam rationem commissis non potest constari rationalis consuetudo & bonæ fidei præscripta: atqui talis est consuetudo quæ contra legem inducitur: ergo. Respondent graves Authores, Suarez l. 7. c. 1. Palas disp. 3. punct. 2. §. 1. Haunold de 1. & 1. ro. 1. c. 3. contr. 1. & nuper Clariss. D. Clede in assert. juridicis, assert. 3. p. 8. posse introduci consuetudinem contra legem per actus etiam illicitos & formaliter peccaminosos, quæ tamen erit rationalis, inquantum non est contra legem naturalem vel divinam, neque assert. incommo dum bono publico. Moventur primò: quia consuetudo contra legem introducitur vel per actus formaliter, vel non

formaliter peccaminosos. Non secundum; ergo primum. Minor probatur: Consuetudo non inducitur contra legem, nisi cum scientia legis contrariæ & animo abjiciendi illam, atque jus contrarium inducendi: sed hoc non fit nisi per actus vel omissiones formaliter peccaminosas; ergo. *Secundò*. Ad inducendam consuetudinem præter legem, requiritur ex parte introducentium animus inducendi obligationem legis, & ideo quidem, quia actus ex errore gesti non præbent sufficiens argumentum liberi & voluntarii consensûs in obligationem legis: ergo ex eodem capite ad inducendam consuetudinem contra legem requiritur animus se deobligandi à lege, quod non fit nisi per actus vel omissiones scienter & malâ fide contra legem exercitas; nam actus bonâ fide elicitii supponunt ignorantiam obligationis, & erroneam opinionem, quòd antecessores ex justa causa legem non servarint.

13. His tamen non obstantibus adhæreo sententiæ Laymanni l. 1. Theol. mor. tr. 4. c. 24. P. Engel Colleg Juris C. tit. 4. de consuet. §. 4. Reverendiss. D. Ruperti Kimpfler in *Disp. de consuetud.* part. 2. §. 3. n. 9. p. 17. per actus formaliter malos, & peccaminosos consuetudinem non induci: neque illos actus in introductione consuetudinis esse computandos. Nam primò jus consuetudinarium cum sit regula legitima humanorum actuum moraliter bona, honesta, recta, rationabilis, non potest confligere ex causa formaliter inhonesta, & à recta ratione devia, quales sunt omnes actus formaliter mali & peccaminosi. Secundò, neque potest indicare rationabilem consensum, sed potiùs corruptelam, quod contra rectam rationem in contumeliam Creatoris committitur. Tertio, neque potest legislator in ejusmodi actus vel personaliter vel legaliter consentire. Quarto, neque debent subditi ex transgressione legis præmium & exemptionem à vinculo legis reportare, *arg. c. fin. de præscript.* Quintò, neque capio, quomodo dici possit consuetudo legitime præscripta [esto non sit adæquatâ paritas cum præscriptione contra bona & dominia] cui neque lex, neque bona fides suffragatur: neque enim solus temporis tractus sufficit, ut aliquid sit legitime præscriptum.

14. Debet igitur consuetudo in triplici statu considerari. Primus est quasi dispositivus, quo popu-

lus malâ fide scienter & peccaminosè contra legem operatur; ubi licet consuetudinis præscriptio nondum incipiat defectu rationabilitatis & bonæ fidei, sunt tamen quasi dispositiones, ut successores de consuetudine jam præscripta, & sufficienti consensu tum populi, tum legislatoris bonâ fide præsumere & licitè contra legem operari possint, qui est status secundus consuetudinis in fieri, quo nempe consuetudo lapsu temporis decennalis introducitur, & tertius est status ipsius in factò esse, quo consuetudo per actus non jam formaliter, sed materialiter tantum contra legem elicitos legitime præscripta, legis contrariæ obligationem extinguit.

Unde jam ad 1. argumentum in contrarium Respondeo, consuetudinem introduci per actus non formaliter peccaminosos, sed tantum materialiter, & cum ignorantia obligationis contra legem elicitos. Probationem distinguo dupliciter: Consuetudo introducitur contra legem cum scientia legis contrariæ, & animo abjiciendi illam materialiter [h. e. faciendi id quod à parte rei est lege prohibitum, cum inculpabili tamen ignorantia obligationis] concedo; formaliter, nego; & sic dist. min. nego consequentiam. Secundò: Introducitur cum animo abjiciendi etiam formaliter, tanquam per actus quasi remote dispositivos, instar conditionis sine qua non, concedo; tanquam per actus proximè causativos, nego consequ. Ad 2. nego consequ. & paritatem; quia non tam facile præsumi potest liber consensus populi ad imponendam sibi obligationem, quàm ad amovendam. Quia igitur in introductione consuetudinis præter legem agitur de imponenda obligatione, actus ignoranter elicitii non præbent sufficiens argumentum consensûs liberi: quia verò in consuetudine contra legem agitur de favore, de obligatione, libertate, ad quam populus suo pte genio inclinat, sufficiens argumentum consensûs præbent actus cum scientia quidem legis, sed tamen cum probabili ignorantia obligationis elicitii: quæ quidem probabilis ignorantia consuetudini contra leges est propria, & necessaria, ut per illam rationabilis causa saltem putativa contra leges agendi detur, & actuum malitia bonæ fidei adminiculò abstergetur, prout tradit cit. Clariss. Kimpfler p. 43 n. 3.

ARTICULUS III.

De legum interpretatione, & epikia.

SUMMARI A.

1. Definitio & divisio interpretationis.
2. Interpretationem doctrinalem patitur etiam lex Divina, & naturalis.
3. Divisio interpretationis doctrinalis.
4. Extensiva interpretatio alia comprehensiva ob identitatem rationis:
5. Alia purè extensiva, ob paritatem rationis.
6. Quid interpretatio restrictiva, & epikia?
7. Datur epikia.
8. Etiam in lege Divina & naturali.
9. Excipiuntur leges irritantes.

§. I.

De legum interpretatione, & epikia.

Interpretatio est explicatio verborum legis, ordinata ad concipiendum verum legis sensum & significationem à legislatore intentam. Est triplex juxta glossam in l. 37. ff. de LL. Authentica, quæ est ab ipso Principe & legislatore, ejusque Successore vel Superiore, non autem ab inferiore, nisi ad hoc ipsum à Superiore potestatem acceperit, habet authoritatem & efficaciam legis,

Tr 3

pre

per c. in res alia, de sent. excomm. ibi: unde jus prodiit, interpretatio quoque procedat. & L. ult. C. de leg. Desinimus autem, omnem Imperatorum legum interpretationem, sive in precibus, sive in iudiciis, sive alio quocunque modo factam, ratam & indubitatam haberi. &c.

Altera est interpretatio usualis, quæ sumitur ab usu & consuetudine moribus recepta: nam optima legum interpretatio est consuetudo, c. cum dilectus, de consuetud. Imò & ipsa consuetudo legitime præscripta habet vim legis juxta prius dicta.

Tertia demum dicitur interpretatio doctrinalis, seu scholastica, quæ nimirum à Doctoribus traditur: & hæc per se loquendo non inducit obligationem, sed probabilitatem.

2. Interpretatio doctrinalis locum obtinet non solum in lege humana, sed etiam divina & naturali, quando præcepta legis dubium, vel obscurum sensum præ se ferunt. Ad illam reducitur interpretatio consuetudinis non præscriptæ, item interpretatio judicialis facta à iudicibus inferioribus, nec non interpretatio facta ab ipso Legislatore, tanquam à Doctore privato, & opinativè scribente.

3. Interpretatio doctrinalis rursus dividitur in declarativam, extensivam, & restrictivam. Declarativa est congrua dubiorum, vel obscurorum verborum expolitio, quæ ut rectè instituitur, observandæ sunt sequentes regulæ: Primò investiganda est mens & intentio Legislatoris, quam habuit, dum legem conderet; hæc quippe est anima legis; ideoque si de hac constet, illi adhærendum est, quicquid aliud verba sonare videantur: nam ut dicitur l. 17. ff. de LL. scire leges non est earum verba tenere, sed vim & potestatem. Et l. non dubium, eod. In legem committit, qui verba legis amplectens contra legis nititur voluntatem. Et eleganter D. Hilarius l. 4. de Trinit. Intelligentia doctorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermone res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ita post Suarez l. 6. c. 1. Sanchez, Layman, Salmantic. hic punct. 3. n. 24.

Secundò. Attendenda est legis ratio, quæ plerumque in præmio, & initio legis ponitur, quia exinde potissimum finis & intentio Legislatoris elucet: præsertim, si ratio legis comparetur cum aliis legibus: debet quippe præsumi mens Legislatoris sibi suisque legibus consona, si nulla sit iusta & sufficiens oppositio, quam in legibus, quantum fieri potest, vitari oportet.

Tertiò. Attendenda est verborum proprietates, sive lex sit favorabilis, sive odiosa, prout docet Layman tr. 4. c. 18. Palao tr. 3. disp. 5. p. 3. §. 3. alias quippe nulla foret legibus firmitas, sed omnes forent illusione & confusione obnoxie. Igitur per se loquendo talis præsumitur fuisse Legislatoris intentio, qualem verba in proprio sensu, & communi usu accepta significant. Quòd si verba admittant duplicem sensum, naturalem [h. e. qui communi hominum impositione & acceptione convenit] simul & civilem [h. e. qui est proprius arti politicæ, & convenit rebus per fictionem juris] distinguunt præ citati DD. Vel enim lex est odiosa, vel favorabilis; si odiosa, sive dein præceptiva, sive poenalis, restringi de-

bet, adeoque verba in proprio & naturali sensu accipienda: unde leges latae de filiis, de filiis legitimis sunt intelligendæ, non de legitimis per favorem Principis. Si verò lex sit favorabilis, etiam sensus civilis admittitur: juxta regulam jur. favores sunt ampliandi, & sic sub nomine filii venit etiam adoptatus, legitimatus, nepos: sub nomine nobilis, non solum qui talis est jure sanguinis, sed etiam beneficio Principis. Dixi tamen per se loquendo, quia, ut communiter notant DD. si ex proprio sensu legis aliqua sequeretur iniquitas, aut damnum innocentis, vel lex rediret in inutilis & illusoria, à proprio sensu etiam ad improprium declinandum foret: quia, ut dicitur in c. secundò requirit. q. 1. de appellat. Verò inventioni deserviant, & non intentio verbi. Non potest autem præsumi de Legislatore, quòd in lege condenda iniquitatem intenderit.

Extensiva legis interpretatio dividitur in comprehensivam, & merè extensivam. Comprehensive est, quæ lex extenditur ad personam vel casum verbis quidem non expressum, mente tamen Legislatoris comprehensum ob adequatam rationis identitatem: quæ secundum communem DD. nominatim Layman tr. 4. c. 18. Suar. l. 6. c. 3. n. 16. Pyrhing l. 1. Tit. 11. de constitut. n. 112. Clariss. P. König ibid. §. 12. n. 27. locum habet in lege non tantum favorabili, sed etiam odiosa, & præceptiva. Hujus probationem suppediat ultima Reg. I. in 6. quòd possit esse sub mente legis id, quod non comprehenditur sub verbis legis: quòd aliud esse non potest, quàm id, in quo currit adæquata ratio Legislatoris, motiva ad ferendam legem: cum prudenter præsumi possit, voluisse Legislatorem sua lege comprehendere omnes casus, in quibus ipsius adæquata ratio reperitur, nisi de contrario aliud constet. Et sic primò præsumitur extensio comprehensive esse de mente Legislatoris in correlativis, ubi, quòd disponitur de uno, dispositum censetur de altero: ita si vir extimitur ab obligatione reddendi debitum uxori adulteræ, etiam uxor deobligabitur respectu mariti adulteri: ita licet in c. illis, de sponsalibus, dicatur, quòd sponsa liberetur ab obligatione sponsalium propter absentiam sponsi sine sua licentia factam; tamen ob adæquatam rationis identitatem dicendum erit, etiam sponsam deobligari propter absentiam sponsæ factam sine sua licentia. Secundò in æquiparatis, subordinatis, & connexis; ideo, cui lex concedit facere testamentum, etiam concedit facere codicillum; cui prohibet codicillum, à fortiori prohibet testamentum. Cui conceditur usus laticiniorum; & concessio principali conceditur usus accessiorum. Nec refert, quòd lex agat de persona vel casu particulari, dummodo non velit ad illum restringere legis decisionem: sic decisiones Pontificum & Imperatorum Corpori Juris insertæ obligant in communi, & casus particularis continent tanquam exempla legis declaratoria, non limitantia, aut restrictiva.

Dixi tamen primò, ob adæquatam identitatem rationis, nam si identitas sit inadæquata, casus sub lege comprehendi non censetur, neque si tantum sit paritas vel similitudo rationis, quia tunc cur-

rit altera juris Regula, quod si *Legislator idem fieri voluisset, poterat exprimere. c. 2. de Translat. Episcopi*, ergo si non expressit, ejusmodi casus in lege non comprehenditur, juxta illud Gloss. in l. 15. ff. de L. L. *Exceptio a regula firmat regulam in contrarium.*

Dixi Secundò, *Locum habere in lege etiam præceptivam*: nam in lege pœnali non datur extensio comprehensiva ad casus non expressos, neque quoad pœnam, neque quoad vinculum obligationis, tametsi videatur esse rationis identitas, nam leges odiosæ sunt restringendæ. Et l. 42. ff. de pœnis. *Interpretatione legum pœna mollienda potius, quam exasperanda.* Ratio quoque est: quia tota vis obligandi tam quoad culpam, quam quoad pœnam, dependet à voluntate Legislatoris; si ergo ipse noluit legem extendi ad alium casum quoad pœnam, verisimile est, etiam noluisse extendi quoad culpam & obligationem: siquidem pœna infligitur propter culpam: ideo quamvis in jure æquiparentur consulentes, mandantes, facientes; si tamen excommunicatio lata sit adversus facientes, non extenditur ad consulentes. Irregularitas lata contra rebaptizantes non extenditur ad iterantes Sacramentum Ordinis, vel Confirmationis, quamvis nulla appareat diversitas rationis. Ita Layman tract. 4. c. 18. n. 2. & 9. Sanch. l. 10. de matrim. disp. 4. Salmantic. loc. cit. n. 40.

Interpretatio merè extensiva est, per quam dispositio legis ob paritatem, vel similitudinem rationis extenditur ad personam, vel casum, neque verbis, neque mente Legislatoris comprehensum. Huic nulla est vis & efficacia extra judicium & in foro conscientia, quia ad hoc lex non obligat, quod est extra intentionem Legislatoris: sed quod neque verbis neque mente Legislatoris continetur, est extra ejus intentionem: ergo ad id extensio legis non obligat. Extra judicium, inquam, quia in judicio ad decisionem causarum forensium etiam huic extensioni est locus: cum enim nequeant omnes casus legibus comprehendere, prudentia dicat, ut in casu non expresso procedatur ad normam expressi, per l. 13. ff. de L. L. imò Judices quoque obligari, ut deficiente legum evidentia, jus dicant secundum similia, probabiliter docet Haunold, de Jure & Just. tr. 1. c. 5. contr. 2. n. 284.

Restriictiva interpretatio est, quæ interpretatur aliquem casum particularem propter certas circumstantias sub lege & intentione Legislatoris non contineri, etaque peculiari nomine dicitur epikia. Sitigitur

§. II. Epikia.

Hæc ab Aristotele l. 5. Ethic. & Doctore Angel. ibidem l. 16. describitur, quod sit *emendatio legis, quæ parte deficit propter universalitatem. Sive benigna interpretatio & restrictio legis secundum æquum & bonum, eo sensu, quem in fine præced. §. diximus.*

Datur itaque epikia: quia leges feruntur universaliter cum reflexione, quid in pluribus, non quid in singulis casibus particularibus contingere possit, & soleat. Ideoque nonnunquam opus

est exceptione alicujus casus & personæ particularis, cum æquitas naturalis dicat, legis universalitatem & Legislatoris intentionem ad ejusmodi casum se non extendere; quæ ratione personæ debiles, & magno labore fatigatæ excusantur à lege jejuni. Neque sic præjudicium inferitur potestati legislativæ, cum præsumatur Legislator in simili casu eadem fuisse dicturus, ut colligitur ex l. nulla juris. ff. de leg. ubi habetur: *Nulla juris ratio, aut æquitas benignitas patitur, ut, quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producimus ad severitatem.*

Ceterum, ut detur locus epikie, non necesse est, ut legis observatio in particulari casu efficiatur iniqua & damnosa bono publico, sicuti si in obfessa civitate esset præceptum, ne portæ aperirentur, liceret tamen illas aperire civibus ab hoste ad civitatem compulsis, quia tunc præcepti observatio esset iniqua & damnosa ipsi civitati, sed sufficit, quod sit valde onerosa, & difficilis observatu: cum enim jugum Christi sit suave, & onus leve, lex quoque debet esse suavis, ut humano modo & sine magna difficultate possit servari. Unde si casus occurrat magnò incommodò vestitus, præsumi potest, quod Legislator illum sub rigore legis noluerit comprehendere. Sic communiter excusatur mulier ab auditione Sacri. si inde honoris, sanitatis, rei familiaris jacturam aut damnum metuat, Suar. l. 6. c. 7. Palau tr. 3. disp. 5. punct. 3. Imò quotiescunque moraliter constat, & prudenter præsumitur, quod Legislator noluerit aliquem casum comprehendere, quantumvis verba legis sint generalia, licitum erit oppositum operari, juxta ea, quæ tradit Suar. cit. n. 6.

Neque excipitur ab epikia lex Divina & naturalis, nisi cum prohibent actus intrinsecè malos, qui per nullam circumstantiam à malitia depurari possunt, ut sunt mendacium, fornicatio; nam ab istarum etiam legum universalitate plures casus singulares possunt deficere. Sic jure naturali prohibetur occisio hominis, quem tamen justè occido, si mihi necem injustè intenderit. Secretum servare, extremè indigenti subvenire, sunt juris naturalis, dantur tamen casus, in quibus istæ leges non obligant. David per epikiam urgente famis necessitate judicavit sibi licitum comedere panes propositionis, aliquin lege divinâ veritos; & Machabæi, licitum esse die Sabbathi hosti resistere.

Excipiuntur tamen leges irritantes, & quæ formas substantiales actibus præscribunt: in his quippe, secundum communiorem DD. sententiam epikia contra verba & formam legis non admittitur, eò quod rigor istarum legum & forma opposita actibus, vel contractibus, concernat bonum publicum, nisi aliter mens Legislatoris colligi possit. Ideo non obstante quacunque necessitate irritum est matrimonium sine parocho & testibus contractum, neque valent testamenta, contractus alique actus sine præscripta forma celebrati, extra casus specialiter exceptos. ut tradit Layman de leg. c. 19. n. 2. Barb. ad Concil. Trid. Sess. 24. c. 1. Sanch. de matr. l. 3. disp. 17. P. Engel Tit. II. §. 4. n. 78. P. König ibid. §. 12. in fine.

ARTICULUS IV. De dispensatione legis humanæ.

SUMMARI A.

1. Definitio dispensationis.
2. Datur potestas dispensandi.
3. Dividitur dispensatio in particularem & totalem.
4. In tacitam & expressam.
5. In directam & indirectam.
6. Dispensatio est stricte interpretationis, non potestas dispensandi.
7. Superior sine justa causa validè quidem, sed non licitè dispensat.
8. Inferior & delegatus invalidè.
9. Variæ causæ, ut inferior dispenseret in lege Superioris.
10. Quæ potestas dispensandi est ordinaria.
11. Corollaria.
12. Potest Prælatum secum dispensare indirectè.
13. Potest dispensare cum vagis.
14. Cum forensibus secundum theoriam probabiliter non potest.
15. Secundum praxin potest.

§. I.

Quid & quotuplex sit dispensatio?

1. **D**ispensatio est relaxatio legis pro aliquo, vel pluribus personis, aut casibus facta ab habente legitimam potestatem, manente vigore legis ex parte materie. Dicitur primò, relaxatio legis; quia formalis effectus ipse est, eximere subditum à vinculo, & rigore legis, ideoque à D. August. relato in c. ipsa pietas. 23. q. 4. vocatur *vulnus contra integritatem severitatis*. Secundo, pro aliquo, vel pluribus; quia si sit pro omni persona, & casu, non erit dispensatio, sed abrogatio legis. Tertio, ab habente legitimam potestatem; quia est actus jurisdictionis, ex quo distinguitur ab interpretatione & epikia. Quarto, manente vigore legis ex parte materie; hoc quippe ablato, & mutata materia, legis obligatio non amplius ad illum casum extenditur, vel per epikiam ad illum se non extendere declaratur.
2. Dari potestatem justè & licitè dispensandi in lege humana, docet D. Th. q. 97. a. 4. & demonstrat praxis quotidiana: insuper suadet ratio: nam datur potestas legem totam abrogandi quoad omnes: ergo etiam eandem remittendi quoad aliquos. Sed neque leges, neque senatusconsulta ita scribi possunt, ut omnes casus, & qui quandoque inciderent, comprehendantur, sed sufficit, ea, quæ plerumque accidunt, contineri. l. 10. ff. de leg. unde variæ dari possunt causæ rationabiles unum alterumve à generali legis vinculo eximendi: ut, aliqua legem servandi difficultas, non ramen adeò magna velevdens, ut quis per seipsum epikia uti possit, vel dignitas personæ, ejusve erga Republ. merita & obsequia, quorum intuitu æquum est eandem à communibus oneribus eximi, ut habetur in c. de multa. de præbendis.
3. Dispensatio dividitur primò in particularem & totalem. Totalis est, quæ obligationem legis

ex toto; particularis, quæ illam tantum ex parte relaxat: ut si dispenseretur tam quoad obligationem culpæ quam poenæ, erit totalis; si tantum quoad obligationem poenæ remanente obligatione culpæ, erit particularis dispensatio.

Secundò dividitur in tacitam & expressam. Tacita est, quæ signis obscurioribus; expressa vero, quæ signis evidentibus exhibetur, puta per verba sufficienter significantia voluntatem dispensandi, quæ non sunt in jure determinata, neque necessariò dantur in scripto, nisi id jure expresse statuatur. Tacitæ dispensationis exemplum habes, si Prælatum sciens te lege impedire, aliquid injungat, vel concedat, quod impossibile sit cum lege: e. g. si sciens te irregularem, concedat dimissoriales ad suscipiendos SS. Ordines, vel beneficium conferat, cenetur tacitè dispensare in irregularitate, eò quòd non possit prudenter præsumi, velle Superiorem, ut subditus agat contra legem. Gordon. l. 2. q. 13. n. 4. Palao disp. 6. punct. 12. Sanch. l. 8. de matrim. disp. 4. n. 2. Meritò tamen communi DD. calculò remouetur à dispensatione tacita præsumpta voluntas, vel rati habitio Superioris de futuro, quia dispensatio à lege deobligans est voluntas Superioris præfens, vel antecedens actum, non quæ tantum elset, vel erit. Sic ut aliquis in vetito gradu cum consanguinea legitime contrahat, non sufficit quòd præsumat à Pontifice obtinendam dispensationem &c. Ita Salmantic. c. 7. punct. 2. n. 12.

Tertio. Dividitur in directam seu immediatam, & in indirectam seu mediatam. Directa est, quæ dispensat Prælatum cum subditis; indirecta, quæ secum ipse dispensat: idque duobus modis contingit; primò quando cum rota communitate dispensans v. g. in lege jejunii, vel festi, hoc ipso à lege naturali ad observantiam suæ legis non amplius obligatur. Secundo, quando datur alteri, v. g. Confessario facultatem dispensandi cum sua persona.

§. II.

Quibus, & cum quibus conveniat potestas dispensandi?

Aliud est dispensatio, aliud potestas dispensandi. Illa tanquam vulnus legis, eoque odiosa restringi debet, quæ enim à jure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda per Reg. 28. potestas vero dispensandi, tanquam concessa in favorem dispensantis ampliori gaudet. Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia delegata, Ordinaria competit Legislatori, ejusque Successori, aut utriusque Superiori; delegata convenit inferioribus, qui illam sibi à Superioribus commissam accipiunt. Ratio est clara: quia dispensare est actus jurisdictionis voluntaria, quo tollitur legis obligatio: ergo ordinaria potestas dispensandi competit habentibus jurisdictionem ordinariam; delegata habentibus delegatam.

Lindè

7. Unde infero, Superiorem in sua lege etiam sine iusta causa cum subditis valide dispensare posse: quia cum valor & efficacia legis pendeat ex voluntate Legislatoris; ideo sicut illam sine iusta causa, ut prius didimus, in totum valide auferre, sic pariter restringere, & in illa dispensare potest: atque hoc modo dispensatus sua dispensatione licite uti poterit, nisi forte per accidens inde scandalum, vel damnum tertii sequatur, cuius causam vitare tenetur. Ita Suar. l. 6. c. 19. Layman, aliique. Ipsa tamen dispensatio, tanquam imprudenter, & absque boni publici consideratione facta, non carebit peccato, & quidem ex genere suo lethali, nisi per materiam parvitatem excusetur; siquidem intra suam speciem admittit materiam gravitatem, seu grave damnum boni communis ad lethale peccatum sufficiens. Ita Reding q. 17. a. 2. controv. 3. n. 6. citans Covarruv. & Rodrig.

8. At si Judex delegatus & inferior sine expressa vel tacita licentia Superioris sine causa dispense in lege Ordinarii & Superioris, in valide dispensat, per e. ad *Monasterium*. 4. de *statu Monachorum*. tunc enim delegatus excedit limites suae potestatis, cum Ordinarius non praesumatur ipsi dedisse potestatem dispensandi nisi sub conditione iusta causa: Inferior quoque Judex praecisa omni Superioris licentia nihil potest in lege Superioris.

9. Dantur nihilominus variae causae, propter quas Praelatus inferior in lege superioris ex tacita vel expressa concessione dispensare potest. Ita dispensant primo Episcopi in irregularitatibus occultis, excepta bigamia & homicidio voluntario, per concessionem Trid. Sess. 24. c. 6. Secundo in negotiis exigui ponderis & momenti & quae frequenter occurrere solent, ut dispensatio in jejuniis, festis, &c. Ita Haunold, hic. c. 6. controv. 1. Palao, Gonet, Salmantic. & DD. communiter. Tertio in dubio an casus indigeat dispensatione Superioris. Quarto dum urget dispensandi necessitas, & nimis difficilis est recursus ad Superiorem, &c. tunc enim per episcopiam Episcopis tacite & virtualiter est concessa facultas dispensandi, quae etiam alicubi per consuetudinem potest esse praescripta.

10. Haec porro potestas dispensandi in legibus Superioris de jure tacite, vel expresse, sive de consuetudine Praelatis inferioribus concessa, non est delegata, sed ordinaria. Suar. l. 6. c. 15. Sanchez. l. 2. de *matrim. disp.* 40. n. 4. quia nimirum est annexa dignitati & officio, ideoque & transit in successores, & aliis delegari potest.

11. Colliges primo Episcopum posse dispensare in irregularitate cum corpore vitiatas, si defectus non sit valde magnus, ut inde scandalum timeri possit. Ita Haunold, cit. n. 312. Secundo in votis non reservatis. Vota porro reservata Summo Pontifici recensentur: Votum Religionis, perpetuae castitatis, peregrinationis in terram sanctam, ad limina Apostolorum, & ad D. Jacobum Compostellam. Ita Magnif. D. Petichacher, q. 7. §. 4. qui ulterius observat ex Suarez, Haunoldo, Palao, votum Religionis esse summo

Pontifici reservatum quoad genus, non quoad speciem; Unde potest Episcopus dispensare, ut vovens ingredi Religionem strictiorem, ingrediatur laxiorem. Tertio in irregularitatibus & suspensionibus ex occulto delicto provenientibus [exceptis, quae oriuntur ex homicidio voluntario, causisque ad forum contentiosum deductis] aliisque quibuscunque casibus occultis, ex Trid. Sess. 24. c. 6. de Reform.

Potest non tantum Praelatus Superior indirecte, sed etiam inferior [nisi a superiore prohibeatur] quando accepit potestatem dispensandi pro tota communitate; quae tamen dispensatio non est actus jurisdictionis, respectu sui ipsius, sed simplex exceptio a lege facta in virtute Praelati Superioris, qui cum dat inferiori expressam vel tacitam facultatem cum subditis dispensandi, hoc ipso non vult inferiorem Praelatum esse deterius conditionis: neque illum vult diutius obligatum lege, nisi quamdiu ipse se non voluerit esse exemptum.

Praeterea, suppositis fundamentis superioris doctrinae, loci Ordinarius potest dispensare cum vagis, siquidem ipsi per praesentaneam habitationem forum non tantum conscientiae, sed etiam externum sortiuntur; non item cum forensibus & peregrinis alibi habentibus domicilium, prout declaravit S. Congregatio Concil. Trid. Sess. 24. c. 6. n. 4. & 5. & refertur apud Garziam de beneficio, p. 2. c. 10. n. 139. dicentem, forenses & peregrinos posse absolvi ab Ordinario loci, quae transeunt, non autem dispensari. Et quidem licet majori parte anni ibidem commorari decreverint, tamen Ordinarium non posse cum forensibus dispensare in votis v. g. & juramentis, exinde videtur evinci, quia nec potest illos Ordinarius absque licentia proprii sui Ordinarii ex c. cum nullus de temp. Ord. in 6. Ita Reding. l. c. controv. 2. n. 6.

Et haec quidem theoretice vera. Pro praxi tamen observandum primo, Superiorem loci cum forensibus diuturno tempore commorantibus posse dispensare in legibus sui territorii; nam qui potestatem habet ligandi, etiam habet potestatem solvendi: sed ex dictis Superior territorii potest ligare suis legibus advenas ad longum tempus commorantes: ergo etiam per dispensationem potest solvere a vinculo suarum legum.

Secundo videtur consuetudine introductum, ut Ordinarius loci dispensare possit cum advenis sive permanentes, sive transeunter in territorio commorantibus in legibus communibus, seu Pontificiis. Ita quippe testatur hodierna praxis, quae in jejuniis & festis observantia dispensatur cum mercatoribus solum transeunter in nundinis commorantibus. Et videtur ejusmodi potestas esse concessa Superiori loci a supremo Principe, ut suum territorium debito modo possit gubernare, ut docet Haunold. cit. n. 316. Et cit. P. Petichacher §. 6. Plura de his recurrent infra de privilegiis, quae cum persape legi communi derogent, ita de ipsis quoque quaestiones scitu dignas & necessarias subnectimus.